

การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม
ริมแม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม : กรณีศึกษาวัดไร่ขิง
วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย
The management of arts and culture learning resources
along the Nakhon Chai Si River, Nakhon Pathom
Province : A Case Study of Wat Rai Khing,
Wat Tha Phut, and Wat Don Wai

สุจิรา สุขวัฒน์ / Sujira Sukawat¹
วิศิษฐ์ แก้วเอี่ยม / Wisit Kaewiam¹
อภินันต์ อันทวีสิน / Apinun Untaweasin¹

Received: Jun. 4, 2025 Revised: Sep. 4, 2025 Accepted: Dec. 12, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย เพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนของวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดทั้งสามแห่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สำคัญ รวมทั้งสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโดยรอบ การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานเพื่อศึกษาปัญหาและวิธีการจัดการ รวมถึงมุมมองของผู้มาเยือน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้ 2 วิธี ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด โดยใช้การสุ่มแบบเจาะจง

¹คณะสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน

¹College of Multidisciplinary, Christian University of Thailand

เพื่อศึกษาการดำเนินงานและปัญหาการจัดการในปัจจุบัน 2) การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากพ่อค้าแม่ค้า นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป โดยใช้การสุ่มแบบบังเอิญ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า ทั้งสามวัดประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากรในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม แนวทางแก้ไขเบื้องต้นคือการมอบหมายให้พระภิกษุสงฆ์และมัคทายกเข้ามาดูแลเพื่อให้สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและประชาชนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังพบลักษณะเด่นของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมแต่ละวัดแตกต่างกัน ได้แก่ 1) วัดไร่ขิง มีโบสถ์หลวงพ่อดาวรุ่ง พิพิธภัณฑสถาน และบ้านดินอินทนิล โดยเหตุผลหลักที่ประชาชนเดินทางมา คือ การไหว้พระขอพร ร้อยละ 96.00 2) วัดท่าพุท มีเจดีย์พระจุฬามณี และพิพิธภัณฑสถาน โดยเหตุผลหลักที่ประชาชนเดินทางมา คือการ ไหว้พระขอพร ร้อยละ 64.00 และ 3) วัดดอนหวาย มีโบสถ์หลวงพ่อดาวรุ่งและตลาดน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญระดับประเทศ โดยเหตุผลหลักที่ประชาชนเดินทางมา คือ การจับจ่ายซื้อสินค้า ร้อยละ 48.00

คำสำคัญ : การจัดการแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ริมแม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

Abstract

This study aimed to investigate the problems and the management of arts and cultural learning resources along the Nakhon Chai Si River, focusing on Wat Rai Khing, Wat Tha Phut, and Wat Don Wai, in order to promote the sustainability of local culture. These three temples function as important religious and cultural centers and play a significant role in supporting cultural tourism in surrounding communities. A mixed-methods research design was employed to examine management conditions, existing problems,

and visitor perspectives. Data were collected using two methods. First, in-depth interviews were conducted with local government administrators and individuals involved in temple management through purposive sampling in order to examine current management practices and related problems. Second, questionnaire surveys were administered to vendors, tourists, and members of the general public using accidental sampling. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency distributions and percentages.

The research result found that all three temples face a personnel shortage to manage their cultural learning resources. The initial solution is to assign monks and lay assistants the resources to ensure continued service to tourists and the public. Furthermore, distinctive characteristics of each temple's cultural learning resources differ: 1) Wat Rai Khing has the important learning resource of arts and culture such as the ubosot housing Luang Pho at Wat Rai Khing, Wat Rai Khing Museum, and Baan Din Inthanat. The primary reason for visiting was to pay respects and make merit 96.0% 2) Wat Tha Phut has the important learning resource of arts and cultural such as Prachulamanee Pagoda, and Local Museum. The primary reason for visiting was to pay respects and make merit 64.0% 3) Wat Don Wai has the notable cultural learning resources include the ubosot housing Luang Pho Wisahan at Wat Don Wai is Don Wai Floating Market which is the national tourist attraction. The primary reason for visiting was to shop 48.0%

Keywords : Cultural and Artistic Learning Resources, Nakornchaisri River, Nakhon Pathom Province

บทนำ

จังหวัดนครปฐม เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ที่เคยเป็นเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองมานานนับพันปี ตั้งแต่ครั้งประมาณ พ.ศ. 1100-1600 และล่มสลายไปในราว พ.ศ. 1700 เมื่อก้าวเข้าสู่สมัยสุโขทัย ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีเมืองนครปฐม สันนิษฐานว่ายังคงเป็นเมืองร้าง ไร้ผู้คนอาศัย นครปฐมเริ่มเข้ามาสู่ประวัติศาสตร์อีกครั้งในสมัยอยุธยา ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นเมืองหน้าด่านขนาดเล็กขึ้นจัตวา อยู่ริมแม่น้ำท่าจีน ในการควบคุมขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์ทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าตีแตก เมืองนครไชยศรีจึงได้รับผลกระทบด้วย ต่อมาเมื่อเข้าสู่สมัยกรุงธนบุรีเมืองนครไชยศรีมีบทบาทมากขึ้น เนื่องจากเป็นเมืองที่อยู่รอบเมืองหลวงกรุงธนบุรี มีบทบาทในการป้องกัน เมืองหลวงกรุงธนบุรีในยามศึกสงคราม และเตรียมเสบียงอาหาร

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมืองนครไชยศรีมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น ตามลำดับ มีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยริมแม่น้ำท่าจีนมากขึ้น ทั้งที่เป็นคนพื้นถิ่นและ ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาจากศึกสงคราม ตลอดจนผู้คนหลากหลายเชื้อชาติที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัย ส่งผลให้สองริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนมีการขยายตัวของชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปวัฒนธรรม มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยน ระหว่างชุมชนริมสองฟากฝั่งตั้งแต่จุดเริ่มต้นของแม่น้ำท่าจีน ได้แก่ จังหวัด ชัยนาท สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ซึ่งแม่น้ำท่าจีนนี้เป็นแม่น้ำ แยกตัวออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท ไหลผ่าน จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครปฐม และจังหวัดสมุทรสาคร ก่อนจะไหลออกสู่อ่าวไทยที่ตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 325 กิโลเมตร แม่น้ำนครชัยศรีมีชื่อเรียกหลายชื่อตอนที่ ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท เรียกว่า “แม่น้ำมะขามเฒ่า” ตอนที่ไหลผ่านจังหวัด สุพรรณบุรีเรียกว่า “แม่น้ำสุพรรณบุรี” ตอนที่ไหลผ่านจังหวัดนครปฐมเรียกว่า “แม่น้ำนครชัยศรี” ส่วนตอนที่ไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาครและไหลลงสู่อ่าวไทย เรียกว่า “แม่น้ำท่าจีน” แม่น้ำนครชัยศรีไหลผ่าน 3 อำเภอในจังหวัดนครปฐม

ได้แก่ อำเภอบางเลน อำเภอนครชัยศรี และอำเภอสามปราชญ์ ทำให้เห็นว่าแม่น้ำนครชัยศรีเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่มีผู้คนอาศัยอยู่ริมแม่น้ำมาอย่างยาวนาน และมีแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่บอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาวิถีชีวิตของคนลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี (นุกูล ชมภูนิช, 2540, น.7-8)

จังหวัดนครปฐมตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย เป็นพื้นที่ที่มีการค้นพบโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองตั้งแต่สมัยทวารวดี หากจะศึกษาประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม จะพบว่าพื้นที่ชุมชนริมแม่น้ำนครชัยศรีเป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นย่านชุมชนเก่าแก่ที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมายาวนาน และสะท้อนเรื่องราวความเป็นอยู่ของผู้คนริมแม่น้ำนครชัยศรีได้เป็นอย่างดี นครปฐมมีความสำคัญทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นศูนย์กลางการค้าขายมาแต่อดีต ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มน้ำท่าจีนที่เอื้ออำนวยต่อการคมนาคมและการพัฒนาชุมชน ส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นศูนย์รวมของผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ลาว มอญ เขมร และจีน การอยู่ร่วมกันดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระบวนการหลอมรวมทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ที่มีความหลากหลายและกลมกลืนลักษณะของแม่น้ำและลำคลองที่ไหลเชื่อมต่อไปสู่ทะเลยังเอื้อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากพื้นที่ต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร จนก่อร่างสร้างชุมชนลุ่มแม่น้ำที่มีลักษณะเด่น คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรม โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนา และค้าขาย (ไพจิตร ปอศรี, 2540, น.12) วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ได้สืบทอดและสั่งสมมาอย่างต่อเนื่อง ได้สะท้อนผ่านรูปแบบศิลปะ ประเพณี และความเชื่อที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางสังคมของท้องถิ่นได้อย่างเด่นชัด นอกจากนี้ “วัด” ยังมีบทบาทสำคัญถือเป็นศูนย์กลางของชุมชนริมแม่น้ำนครชัยศรี ทางด้านศาสนา สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับประชาชน ซึ่งป็นองค์ประกอบสำคัญในการสะท้อนภาพรวมของสังคม เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ได้อย่างรอบด้าน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่

การวิจัย โดยมุ่งเน้นวัดที่อยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีในจังหวัดนครปฐม ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำนครชัยศรีที่เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนสองฟากฝั่งมาอย่างยาวนาน มิได้เป็นเพียงเส้นทางคมนาคมหรือแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรเท่านั้น หากยังเป็นสายน้ำที่พัดพาความเชื่อ ความศรัทธา ประเพณี และวิถีชีวิตทางศิลปวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่และสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาปัญหาและแนวทางการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในเชิงวัฒนธรรมของท้องถิ่น ผลการศึกษาจะทำให้เข้าใจปัญหาและข้อจำกัดของแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย ตลอดจนเสนอแนวทางการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถต่อยอดและพัฒนาแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านการศึกษา การท่องเที่ยว ตลอดจนการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมและประเพณีให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาปัญหาแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี วัดไร่ขิง วัดท่าพุท วัดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม
2. ศึกษาการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี เพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อนำมาเป็นแนวทางและกรอบแนวคิดในการศึกษาปัญหาและจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องและใกล้เคียงกับประเด็นการศึกษาดังนี้

เสกสรรค์ สนวา สุพัฒนา ศรีบุตรดี พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ และนภัสภรณ์ ภูวตานนท์ ณ มหาสารคาม (2563, น.259) ศึกษาเรื่อง การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยยกระดับศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้มีคุณค่าเพิ่มมากขึ้น โดยการส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาท ในการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนา รวมถึงประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่กับประชาชนและชุมชน

ปัญญา เทพสิงห์ และเกีตถวา บุญปรากร (2558, น.160-163) ศึกษาเรื่อง การจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย ผลการวิจัยพบว่า แหล่งศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวมีภูมิทัศน์ที่หลากหลายมีสภาพทั้งติดเพิงผา หน้าถ้ำ เนินเขา ลำน้ำ และพื้นที่ในเมือง โดยที่วัดมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งภูมิทัศน์และวัฒนธรรม ศาลเจ้ามีลักษณะเด่นวัฒนธรรมนำภูมิทัศน์ใช้ศิลปกรรมเข้ามาเสริมความงามร่วมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ก่อเกิดคุณค่าด้านพลังศรัทธา จริยธรรม สุนทรียภาพ การเรียนรู้ และความท้าทาย การจัดการด้านกายภาพมีแผนงานเชิงอนุรักษ์มากกว่าการพัฒนา แผนงานทางสังคมเน้นการพัฒนาคนโดยมีการจ้างคนงานประจำคอยช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวแสวงบุญ จัดสรรคนทำหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ อย่างยืดหยุ่นประนีประนอม เปิดทางการเข้ามามีส่วนร่วมของคนหลากหลายวัฒนธรรม เพื่อให้ทุกคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสามารถอธิบายได้ว่า แหล่งเรียนรู้มีได้จำกัดอยู่เฉพาะสิ่งที่เป็นรูปธรรม หากยังรวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม บุคคล สิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต อันสามารถใช้เป็นสื่อในการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน แหล่งเรียนรู้เหล่านี้มีความยืดหยุ่นสูง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาได้ตามอัธยาศัย และอยู่ภายใต้กระบวนการจัดการที่มีการวางแผน

จัดองค์การ ควบคุมสั่งการ รวมทั้งสร้างแรงจูงใจ เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน เพื่อบรรลุเป้าหมายของแหล่งเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการผสมผสานทรัพยากรด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ และสิ่งอำนวยความสะดวกเข้าด้วยกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความสำคัญกับบริบทของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งต้องอาศัยพลังชุมชนในการดูแลบริหารจัดการที่ผสมผสานทั้งมิติทางกายภาพและมิติทางสังคมที่ไม่เพียงต้องรักษาโบราณสถาน และภูมิทัศน์ให้อยู่คู่กับท้องถิ่น แต่ยังต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการธำรงรักษาแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรีต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพูด และวัดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาความยั่งยืนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ผู้วิจัยเลือกใช้ กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ตามแนวคิดของ กษิด์เดช เนื่องจำนงค์ (2563, อ้างถึงใน พิมพ์รัก รัตนการกิจ และคณะ, 2566, น.51-53) เป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 6 กระบวนการ ได้แก่

1. การบ่งชี้ : ระบุและแยกแยะองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม
2. การสร้างและแสวงหา : สร้างองค์ความรู้ใหม่ และแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. การจัดเก็บและการเข้าถึง : จัดระบบการเก็บรักษาข้อมูลให้ง่ายต่อการค้นหาและใช้งาน
4. การเรียนรู้ : ถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
5. การแลกเปลี่ยน : เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ในชุมชน

6. การประยุกต์ใช้ : นำองค์ความรู้ไปใช้พัฒนาการจัดการแหล่งเรียนรู้ให้มีคุณค่าและยั่งยืน

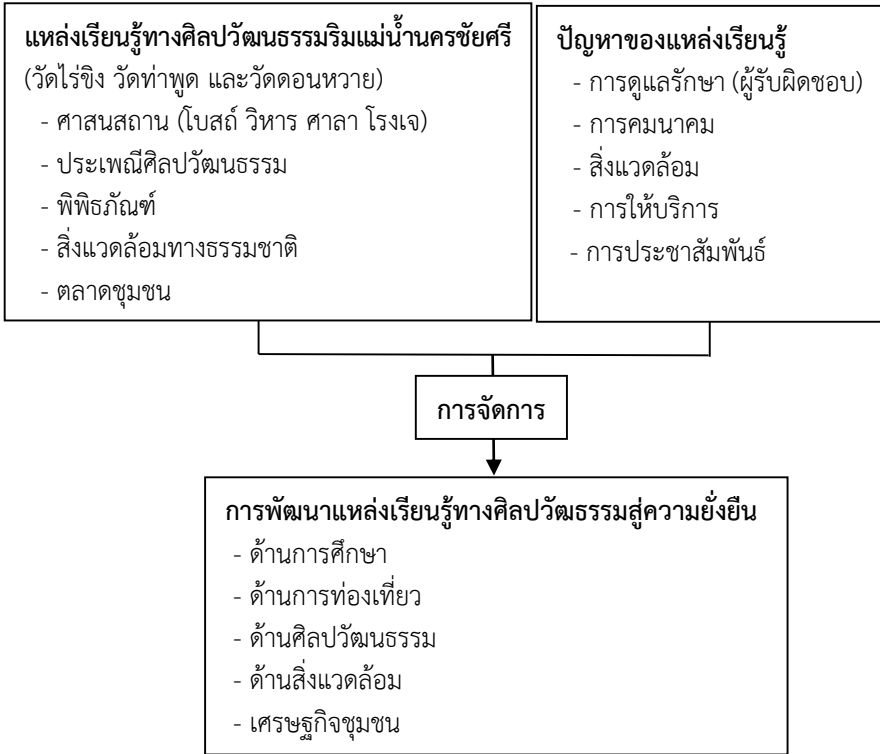
องค์ประกอบสำคัญของการจัดการความรู้ ได้แก่

1. คน : ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ความรู้ดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง

2. กระบวนการ : ขั้นตอนการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

3. เทคโนโลยี : เครื่องมือสนับสนุนในการรวบรวม จัดเก็บ แลกเปลี่ยน และเผยแพร่ความรู้ เพื่อให้เกิดการประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางและยั่งยืน

ทั้งนี้ การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพและเชิงสำรวจ เพื่อศึกษาปัญหาและการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี ในทั้งสามวัดดังกล่าว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่แนวทางการจัดการที่เหมาะสม และการพัฒนาสู่ความยั่งยืนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

(ที่มา : สุจิตรา สุขวัฒน์, 2566)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ควบคู่กับการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ผู้แทนจากเทศบาลเมืองไร่ขิง และเทศบาลตำบลบางกระพี้
2. กลุ่มผู้มีบทบาทในการบริหารจัดการดูแลวัด ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาสของวัดไร่ขิง วัดท่าพุด และวัดดอนหวาย

กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลที่ เกี่ยวข้องโดยตรงและมีความรู้ความเข้าใจในบริบทของพื้นที่

3. กลุ่มประชาชนในพื้นที่วัด ได้แก่ ผู้ที่ประกอบอาชีพอยู่ในเขตพื้นที่ วัดทั้งสาม

4. กลุ่มนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในพื้นที่ศึกษา

กลุ่มที่ 3 และกลุ่มที่ 4 ใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างวัดละ 25 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 3 แบบ ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สำหรับการเก็บข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ ทางศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษา

2. แบบสัมภาษณ์สำหรับหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่กำกับดูแลและ บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี

3. แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) สำหรับพ่อค้า แม่ค้า นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่วัดไร่ขิง วัดท่าพูด และวัดดอนหวาย

เครื่องมือดังกล่าวได้ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พร้อมทั้งทำการคำนวณ ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item-Objective Congruence: IOC) และตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ครบคลุม และน่าเชื่อถือ โดยใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.85

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าเอกสาร ศึกษาจากหนังสือ บทความ งานวิชาการ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและแนวทางในการดำเนินการวิจัย

2. การสังเกต โดยใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในกิจกรรมทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งจัดบันทึกอย่างเป็นระบบ

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ซึ่งมุ่งเน้นการพูดคุยตามประเด็นการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและสะท้อนมุมมองจากประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูล

4. การสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป รวมทั้งความคิดเห็นของพ่อค้าแม่ค้าในพื้นที่ โดยก่อนการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิและขอความยินยอมอย่างเป็นทางการ ลักษณะอักษรจากกลุ่มตัวอย่าง และดำเนินการเก็บข้อมูลเฉพาะจากผู้ที่ยินยอมเข้าร่วมเท่านั้น

การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

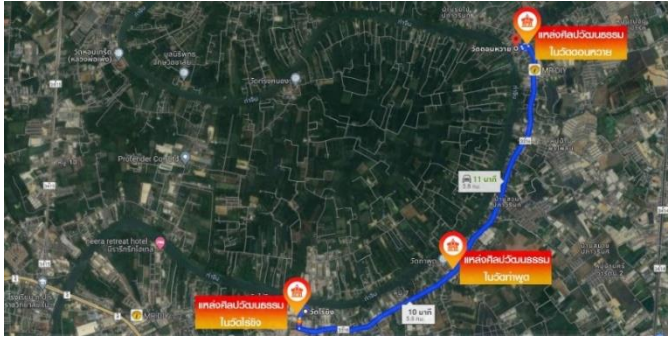
การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ถูกถอดความจากการบันทึกเสียง และจัดหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้การบันทึกภาพและการสังเกตสภาพแวดล้อมจริงระหว่างการลงพื้นที่ เพื่อประกอบการจัดหมวดหมู่ข้อมูลอย่างถูกต้องและแม่นยำ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้การตีความข้อมูลสามารถสะท้อนประเด็นที่ศึกษาได้ชัดเจน และนำไปสู่การสรุปผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยนำเสนอในลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive Presentation)

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามของพ่อค้าแม่ค้า นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป ได้รับการวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean) ผลลัพธ์ที่ได้ถูกนำมาใช้ในการสนับสนุนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ผ่านวิธีการ

วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอในลักษณะเชิงบรรยาย เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

ภาพที่ 2 แผนที่เส้นทางวัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย
(ที่มา : Google Maps, 2566)

จากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย ในจังหวัดนครปฐม พบว่า

1. สภาพแวดล้อมของวัดทั้งสาม ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวาย ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำนครชัยศรี และอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ส่งผลให้มีบริบททางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน อันเอื้อต่อการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและชุมชนริมแม่น้ำ

2. ลักษณะเด่นเฉพาะของแต่ละวัด ดังนี้

2.1 วัดไร่ขิง โดดเด่นด้านการเป็นศูนย์กลางศรัทธาทางพุทธศาสนา และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญของจังหวัด มีพระอุโบสถและพระประธานที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพสักการะ เป็นวัดพระอารามหลวงที่เก่าแก่ มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ โบสถ์หลวงพ่อวัดไร่ขิง พิพิธภัณฑ์วัดไร่ขิง บ้านดินอินทณัฐ และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานประจำปีนมัสการปิดทองหลวงพ่อวัดไร่ขิง จากการสำรวจพบว่าเหตุผลที่ประชาชนเข้ามาที่วัดไร่ขิงอันดับหนึ่ง คือ

ไหว้พระขอพรหลวงพ่อดำวัดไร่ขิง คิดเป็นร้อยละ 96.00 ซึ่งเป็นวัดที่ประชาชนทั่วสารทิศมากราบไหว้ขอพรหลวงพ่อดำวัดไร่ขิงด้วยความศรัทธา และความพึงพอใจภาพรวมของประชาชนที่เข้ามาในแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในวัดไร่ขิงค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.18 อยู่ในระดับมาก

2.2 วัดท่าพุทโดดเด่นด้านการเป็นวัดชุมชนที่มีบทบาทใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคมเกษตรกรรมริมฝั่งแม่น้ำ จัดเป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ระหว่างวัดไร่ขิงกับวัดดอนหวาย มีแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ เจดีย์พระจุฬามณีพิพิธภัณฑสถาน และพระยานมาศ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รวมถึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานประจำปีนมัสการปิดทองพระจุฬามณีเจดีย์ จากการสำรวจ พบว่า เหตุผลที่ประชาชนเข้ามาที่วัดท่าพุทอันดับหนึ่ง คือ ไหว้พระขอพร โดยประชาชนส่วนใหญ่ที่มากราบไหว้ขอพรจะเป็นคนในพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 64.00 และความพึงพอใจภาพรวมของประชาชนที่เข้ามาในแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในวัดท่าพุทค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.18 อยู่ในระดับมาก

2.3 วัดดอนหวาย มีจุดเด่นด้านตลาดน้ำและกิจกรรมการค้าขายริมแม่น้ำ สะท้อนวิถีชีวิตเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจนเป็นวัดราษฎร์ที่เก่าแก่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 มีแหล่งเรียนรู้ทางศิลป วัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ โบสถ์หลวงพ่อบุญรอด รวมถึงแหล่งเรียนรู้ที่เป็นประเพณีวัฒนธรรม เช่น งานประจำปีนมัสการปิดทองหลวงพ่อบุญรอดหลวงพ่อบุญรอด จุดเด่นของวัดดอนหวาย คือ ตลาดน้ำวัดดอนหวาย จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ รวมถึงเป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของชุมชน และสามารถเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในแถบนี้ได้เป็นอย่างดี จากการสำรวจพบว่า เหตุผลที่ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามาที่วัดดอนหวายอันดับหนึ่ง คือ จั๊บน้ำดื่มราคาถูก คิดเป็นร้อยละ 48.00 ความพึงพอใจภาพรวมของประชาชนที่เข้ามาในแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในวัดดอนหวายค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.96 อยู่ในระดับมาก

3. คุณค่าเชิงวัฒนธรรมและสังคม วัดทั้งสามแห่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันของผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาวิถีชีวิตชุมชน และการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีน

4. บทบาทของวัดต่อการเรียนรู้ วัดริมแม่น้ำนครชัยศรีมีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ทั้งในมิติด้านศาสนา ประเพณี วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ทำให้สามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม

ตารางที่ 1 สรุปภาพรวมการจัดอันดับของนักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับทัศนคติที่เข้ามาในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในวัดริมแม่น้ำนครชัยศรี

แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในวัดริมแม่น้ำนครชัยศรี	ลำดับเหตุผลที่เข้ามาใน แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม
วัดไร่ขิง	1. ไหว้พระขอพร 2. จับบ่ายซื้อสินค้า 3. ท่องเที่ยว 4. ศึกษาศิลปวัฒนธรรม
วัดท่าพูด	1. ไหว้พระขอพร 2. ท่องเที่ยว 3. จับบ่ายซื้อสินค้า 4. ศึกษาศิลปวัฒนธรรม
วัดดอนหวาย	1. จับบ่ายซื้อสินค้า 2. ท่องเที่ยว 3. ไหว้พระขอพร 4. ศึกษาศิลปวัฒนธรรม

(ที่มา : สุจิรา สุขวัฒน์, 2566)

จากตารางที่ 1 พบว่า นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปให้ความสนใจแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวัดทั้งสามแห่งในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในส่วนที่มีความคล้ายคลึงกันและในส่วนที่มีความโดดเด่นแตกต่างกัน ซึ่งล้วนสะท้อนเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละวัดอย่างชัดเจน เหตุผลในการเข้ามายังแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของวัดทั้งสามมีลำดับความสำคัญแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสังเกตคือ เหตุผลด้านการศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม มักอยู่ในลำดับท้ายสุด เนื่องจากวัดถูกมองว่าเป็นสถานที่ทางพุทธศาสนา ประชาชนและนักท่องเที่ยวจึงให้ความสำคัญกับการไหว้พระขอพร อันเป็นกิจกรรมหลักที่สะท้อนการยึดมั่นในความศรัทธาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ขณะที่เหตุผลด้านการจับจ่ายซื้อสินค้า การท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมถูกจัดอยู่ในลำดับรองลงมา ทั้งนี้ยกเว้น วัดดอนหวาย ซึ่งเหตุผลหลักในการเข้ามาคือการ จับจ่ายซื้อสินค้า เนื่องจากวัดแห่งนี้มีตลาดน้ำที่เป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญของชุมชน และสืบทอดกิจกรรมทางการค้ามาอย่างยาวนาน จึงทำให้วัดดอนหวายมีความโดดเด่นในมิติทางเศรษฐกิจควบคู่กับความเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในวัดไร่ขิง วัดท่าพุท และวัดดอนหวายต่างมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือการขาดแคลนบุคลากรในการดูแลและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากบุคลากรหลักส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ ซึ่งต้องปฏิบัติภารกิจทางศาสนาเป็นสำคัญ อีกทั้งยังประสบปัญหาการขาดงบประมาณสนับสนุนสำหรับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม วัดทั้งสามยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาควรบูรณาการทั้งมิติศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การท่องเที่ยว และเศรษฐกิจ โดยอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

จากบทสัมภาษณ์พระครูพิสิฐธรรมนันท์ ฉนทธมโม (2566) พบว่า วัดไร่ขิงประสบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรประจำ สำหรับการให้บริการ

พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ส่งผลให้ต้องแก้ไขเบื้องต้น ด้วยการมอบหมายให้พระภิกษุและมัคทายกเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ดูแลเป็น การชั่วคราว สถานการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อมูลของ วัดท่าพุด (ปณณัตต กฤษชัยพุกษ์ และบุญรอด โพธิ์แดง, 2566) ซึ่งระบุว่า หากมีคณะ ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมและศึกษาข้อมูล จะต้องมีการประสานงานล่วงหน้า เพื่อให้ ทางวัดสามารถจัดเตรียมบุคลากรไว้สำหรับการต้อนรับและให้บริการข้อมูล ได้อย่างเหมาะสม

จากข้อมูลของจิรัฏฐ์ นิลน้อยสี (2566) พบว่า วัดดอนหวายประสบ ปัญหาด้านการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงวันหยุด นักชัตลักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดและพื้นที่จอดรถไม่เพียงพอ เพื่อลดผลกระทบดังกล่าว ทางวัดได้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างรองรับ นักท่องเที่ยว ได้แก่ การขยายพื้นที่จอดรถ การจัดทำทางเดินและห้องน้ำ เพิ่มเติม ตลอดจนการเพิ่มเจ้าหน้าที่เพื่ออำนวยความสะดวกด้านการจราจร นอกจากนี้ วัดยังได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลเมืองไร่ขิงและเทศบาล บางกระทุ่มในการจัดกิจกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ ซึ่งช่วยเสริมประสิทธิภาพ การบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดดอนหวาย

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำ นครชัยศรี ได้แก่ วัดไร่ขิง วัดท่าพุด และวัดดอนหวาย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ องค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของท้องถิ่นออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านการศึกษา อันดับแรกผู้นำต้องมีองค์ความรู้และความเข้าใจกับ วิถีชีวิตของคนในชุมชน การประกอบอาชีพ รู้ความเป็นอยู่ผู้คนในชุมชนที่ มากพอ และต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้ ชุมชนเกิดความร่วมมือควบคู่กับการพัฒนาสู่ความยั่งยืนของท้องถิ่นเพราะ การศึกษาเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ ธนกรณ์ กริยาผล (2567) กล่าวว่า องค์การ ท่องเที่ยวโลก ได้มีการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวไว้ 3 ประเภท ได้แก่

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงความสนใจพิเศษ โดยหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงความสนใจพิเศษจัดว่ามีการรวบรวมการท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ เปิดประสบการณ์ และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2) ด้านการท่องเที่ยว ในทางเศรษฐกิจของคนไทยนับว่าการท่องเที่ยวเป็นการนำพาเม็ดเงินจำนวนมากให้เกิดการหมุนเวียนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ ผู้คนเกิดอาชีพสร้างรายได้และในยุคปัจจุบันรูปแบบแหล่งท่องเที่ยวพยายามเน้นความยั่งยืนเพื่อให้นักท่องเที่ยวกลับมาเที่ยวซ้ำอีกจึงพยายามสร้างจุดเด่น ความศรัทธา อนุรักษ์พัฒนาทำในสิ่งที่เป็นอยู่ให้เกิดคุณค่าเกิด ความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ ประชาชาติธุรกิจ (2565) ที่กล่าวว่า การท่องเที่ยวในอนาคตมีแนวโน้มเป็นการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน ซึ่งเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม รวมถึงการใช้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าเพิ่มที่แตกต่างกันไปตามความต้องการของแต่ละพื้นที่ จากในอดีตเคยเน้นจำนวนนักท่องเที่ยวก็เปลี่ยนมาเป็นการเน้นคุณภาพของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็กลุ่มที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เคารพประเพณีและไม่ทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของพื้นที่ ทั้งนี้ การท่องเที่ยวที่ดีจะต้องมีการจัดการที่ดีด้วยเช่นกัน

3) ด้านศิลปวัฒนธรรม การศึกษาเรียนรู้แหล่งศิลปวัฒนธรรมถูกกำหนดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหลักขององค์การท่องเที่ยวโลก กล่าวคือ จัดเป็น การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism) ที่นักท่องเที่ยวได้เปิดประสบการณ์เรียนรู้แหล่งประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ และการสร้างแรงจูงใจเป็นส่วนสำคัญที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวกลับมาซ้ำซึ่งแหล่งศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นนั้นจะต้องมีการประเมิน ศักยภาพของตนเองด้วยความเข้าใจและเข้าถึง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ สมเกียรติ ชัยพิบูลย์ (2551, น.60-61) ที่กล่าวว่า ศักยภาพการจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับ 3 ปัจจัย ได้แก่ 1. สิ่งดึงดูดใจ เช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ 2. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวกและสามารถเชื่อมโยงโครงข่ายคมนาคมของแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ได้ และ 3. สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น การมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่เพียงพอ

4) ด้านสิ่งแวดล้อม แหล่งศิลปวัฒนธรรมทุกแห่งเน้นความสวยงามของทิวทัศน์สภาพแวดล้อมที่ดีปลอดภัย สะอาด ร่มรื่นเข้าไปแล้วสบายใจ และวัดต้องมีลักษณะเด่นร่วมกันทั้งสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยวัดต้องมีจุดน่าสนใจสามารถดึงดูดประชาชนเพื่อให้เข้ามาชมภูมิทัศน์และวัฒนธรรมภายในวัดไม่ว่าจะเป็นโบสถ์วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป เพราะภูมิทัศน์เกื้อหนุนให้เกิดความสวยงาม ความประทับใจและเกิดความศรัทธาจากชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ ปัญญา เทพสิงห์ และเกตุฉา บุญปราการ (2558, น.168) ที่กล่าวถึงความสำคัญของศิลปะและภูมิทัศน์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่าทำเลที่ตั้งและพลังศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นปัจจัยที่มีผลอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยว

5) ด้านเศรษฐกิจชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ผ่านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการผลิตจำหน่าย และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการใช้ทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของ ภัทธา แจ่มใจเจริญ (2558, น.96-98) ที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในชุมชนโอหังมาจิ ประเทศญี่ปุ่น ที่สามารถสร้างนวัตกรรมการจัดการและการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรีมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติด้านการศึกษา การท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจชุมชน

ทั้งนี้การบูรณาการองค์ความรู้กับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพและความยั่งยืนของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมริมแม่น้ำนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม : กรณีศึกษาวัดไร่ขิง วัดท่าพุท วัดดอนหวาย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยคริสเตียน ผู้วิจัยขอกราบนมัสการขอพระคุณพระสงฆ์ ไวยาวัจกร และผู้บริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องที่เมตตาให้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลงานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- จิรัฐ นิลน้อยสี. (ไวยาวัจกรวัดดอนหวาย ตำบลบางกระทีก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม). สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2566.
- ธนกรณ์ กรียาผล. (2567). *รู้จักการท่องเที่ยวเชิงการศึกษา*. สืบค้น 19 มีนาคม 2567, จาก <https://www.ryt9.com/s/prg/3143146>
- นุกูล ชมภูนิช. (2540). *วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำนครชัยศรี*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- ปัญญา เทพสิงห์ และเก็ดถวา บุญปราการ. (2558). *การจัดการแหล่งศิลปวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย-มาเลเซีย*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/11261/1/413319.pdf>
- ปณณทัต กฤษชัยพฤกษ์ และบุญรอด โพธิ์แดง. (ไวยาวัจกรวัดท่าพูด ตำบลไร่จึง อำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐม). สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2566.
- ประชาชาติธุรกิจ. (2565). 2565 ปีพริกโฉมเที่ยวไทย ก้าวสู่ “ท่องเที่ยวคุณภาพยั่งยืน”. สืบค้น 20 กันยายน 2565, จาก <https://www.prachachat.net/tourism/news-834718>
- พระครูพิสิฐธรรมนันท ฉนทธมโม. (ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไร่จึง ตำบลไร่จึง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม). สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2566.
- พิมพ์รัก รัตนการกิจ, พัฒน์จิตา เดชครุฑ และพนมศักดิ์ สุวิสุทธิ. (2567). การจัดการองค์ความรู้ทุนทางวัฒนธรรมเรือหางยาว ชุมชนย่านคลองบางเชือกหนัง จังหวัดกรุงเทพมหานคร. *ว.ที่ทัศน์วัฒนธรรม*, 23(2), 52-53.
- ไพจิตร ปอศรี. (2540). *ประวัติศาสตร์เมืองนครปฐม*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- ภัทรา แจ่มใจเจริญ. (2558). *การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนโอหังมาจิ หมู่บ้านชีราคาว่าโก จังหวัดกิฬุ ประเทศญี่ปุ่น*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/japanese/article/download/77748/72666>

- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2551). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สุจิรา สุขวัฒน์. (2566). *กรอบแนวคิดการวิจัย [รูปภาพ]*. มหาวิทยาลัยคริสเตียน คณะสหวิทยาการ.
- _____. (2566). *สรุปภาพรวมการจัดอันดับของนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเกี่ยวกับทัศนคติที่เข้ามาในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในวัดริมแม่น้ำนครชัยศรี [ตาราง]*. มหาวิทยาลัยคริสเตียน คณะสหวิทยาการ.
- เสกสรรค์ สนวา, สุพัฒนา ศรีบุตริดี, พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ และณภัสภรณ์ ภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2563). *การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน. ว.การบริหารการปกครอง และนวัตกรรมท้องถิ่น*. 4 (1), 259-276. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JLGISRRU/article/view/240196>
- Google Maps. (n.d.). *แผนที่เส้นทางวัดไร่ขิง วัดท่าพุทธ และวัดดอนหวาย จังหวัดนครปฐม [รูปภาพ]*. สืบค้น 20 กันยายน 2565 จาก <https://www.google.com/maps>